

MARXISTICKÝ DISENT. K VÝBORU TEXTŮ PETRA UHLA

Petr Uhl, *Za svobodu je třeba neustále bojovat: Vybrané texty 1968–1989*, ed. Matěj Mětelec (Praha: Nakladatelství Neklid, 2021), 566 s., ISBN: 978-80-908247-1-3

„Marxismus pro mne znamenal vždy víc než přesvědčení; byl skepsí a kritickým rozumem, byl vším tím, co podporuje rozvoj osobnosti a snaží se zaručit plná práva pro všechny.“

*„Plný plnohodnotný život je jen ten, který je věnován zlepšování společenských poměrů. Jen takový život, v němž člověk dokáže vsadit i sám sebe do úsilí o cíle, jež považuje za společensky prospěšné.“*¹

Petr Uhl

Petr Uhl zcela nepochybně patří mezi klíčové postavy československého disentu a byl jedním z nejvýznamnějších představitelů československé radikální levice. Byl dlouhá léta členem IV. internacionály, stál však také u vzniku celé řady iniciativ a sdružení. V roce 1968 působil jako jeden z neaktivnějších členů *Názorového sdružení levice*. Spoluzakládal *Hnutí revoluční mládeže* (HRM). V roce 1977 byl jedním ze spoluzakladatelů Charty 77, o rok později spoluzakládal *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných* (VONS). Založil také *Východoevropskou informační agenturu*, byl u zrodu *Československého helsinského výboru*, *Československo-polské solidarity* a mohli bychom takto dlouze pokračovat. Významná byla také jeho redaktorská a vydavatelská činnost. Především je třeba zmínit jím vydávané *Informace o Chartě 77*, které byly jedním z nejvýznamnějších samizdatových periodik. Redakčně však působil také v české variantě časopisu *Inprekor*, který vydával Sjednocený sekretariát IV. internacionály a jehož česká mutace začala vycházet od roku 1986. Za své aktivity byl dvakrát odsouzen, celkově k devíti letům vězení. Z československých disidentů si tak v období normalizace odseděl nejvíce let. I to do jisté míry vypovídá o tom, koho režim považoval za pro něj jednu z nejnebezpečnějších osobností.

¹ Petr Uhl, P., *Za svobodu je třeba neustále bojovat. Vybrané texty 1968–1989*, ed. Matěj Mětelec (Praha: Nakladatelství Neklid, 2021), s. 505, 507.

Tyto skutečnosti jsou relativně dobře známy. Ve stínu Uhlových praktických aktivit však poněkud zůstaly v pozadí právě jeho teoretické a publicistické aktivity z období minulého režimu. Ty jsou širšími publiky prakticky neznámé, především i proto, že jsou dnes relativně obtížně dostupné. Jsou roztroušeny v samizdatových a exilových časopisech. Obtížně dostupná je i Uhlova rozsáhlejší práce *Program společenské samosprávy* (napsaná společně s J. Sukem), která vyšla nejprve v exilu pod názvem *Le socialisme emprisonné* (1980), později v exilovém nakladatelství Index.²

Po roce 1989 se tak v ucelenější podobě mohl čtenář s myšlením a politickými názory Petra Uhla seznámit v podstatě pouze na základě knih *Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla* (Praha, C. H. Beck 1998) a na základě memoárové knihy rozhovorů *Dělal jsem, co jsem považoval za správné* (Praha, Torst 2014).

O to záslužnější je vydání výboru Uhlových textů z let 1968–1989, připravené k vydání Matějem Metelcem, které toto bílé místo zaplňuje a které umožňuje seznámit se s politickým myšlením Petra Uhla a sledovat jeho myšlenkový vývoj. Výběr textů je omezen na výše uvedené období, což je podle mého názoru v daném případě velmi rozumný ediční postup.

Kniha je v obsahu rozdělena do dvou hlavních částí: „Hnutí revoluční mládeže“ a „Charta 77“. Název první části je ovšem poněkud zavádějící. Do této části jsou totiž zahrnuty – již zmiňované – texty „Československo a socialismus“ a „Program společenské samosprávy“. Ani jeden z nich však přímo nesouvisí s Hnutím revoluční mládeže (HRM) a ani jeden z nich nebyl napsán v době jeho existence. První text vznikl v létě 1968, kdy HRM ještě ani neexistoval, druhý byl dokončen zhruba deset let po jeho zániku, v roce 1979. Jediným textem v tomto oddílu, jehož vznik tak skutečně spadá do období existence HRM, je text „Několik poznámek k 10 bodům pražských intelektuálů 21. 8. 1969“. Ten se ale zase bohužel úplně vytratil z obsahu, takže se může zdát, že je součástí textu „Československo a socialismus“ (který mu předchází), ale není tomu tak. Druhá část knihy nazvaná „Charta 77“ se již skutečně týká textů z období Charty 77 a reaguje vesměs na dění v Chartě, název tohoto oddílu je tak zvolen mnohem vhodněji.

Kniha je poměrně rozsáhlá (566 stran), a není tudíž možné rekapitulovat takto poměrně rozsáhlý korpus mnohdy dosti různorodých textů. Přesto se pokusím o shrnutí těch nejzákladnějších rysů, které texty prostupují.

Společenská samospráva

Jedním z hlavních rysů Uhlova myšlení je boj za společenskou samosprávu. Této ideje, jak sám uvádí, se ani v posledních letech svého života nevzdal.³ Jeho texty „Českoslo-

² K němu byl v exilovém vydání ještě připojen esej „Československo a socialismus“.

³ Viz Petr Kužel, „Social Self-Government Is a Dream I Haven't Given Up On: Interview with Petr Uhl“, *Contradictions: Journal for Critical Thought* 1, č. 2 (2017), s. 169–184. V češtině vyšel text ve zkrácené verzi zde: Petr Kužel, „Snu o samosprávě jsem se nevzdal“. S Petrem Uhlem o revolučním marxismu a Chartě 77. A2 18, č. 1 (2022), s. 26–27.

vensko a socialismus“ a „Program společenské samosprávy“ v zásadě představují analýzu tehdejší společnosti a – jak ostatně vyjadřuje již sám název – právě program samosprávného socialismu: program, jak jej dosáhnout a jaké by měl mít zhruba základní rysy.

V rámci těchto textů jsou Uhlem také představeny různé marxistické koncepce podstaty režimů ve východním bloku (státní kapitalismus, byrokratický kolektivismus, Trockého teorie o degenerovaném dělnickém státě apod.). Uhl sám zastává tezi, že Československo je nekapitalistický (postkapitalistický), nesocialistický (presocialistický) stát, kde „veškerá moc je soustředěna do rukou úzké mocenské elity“, přičemž však mocenská elita ani byrokracie nejsou podle něj třídami. Jedná se podle Uhla o systém „přechodu kapitalismu k socialismu“, který bude „svržen proletářskou revolucí, která mimo jiné nastolí socialistickou demokracii systémem lidových samospráv“. To konkrétně znamená především svržení „nadvlády byrokracie“ (s. 86).⁴ Toto svržení pak Uhl představuje jako *politickou*, nikoli *sociální* revoluci (mj. právě proto, že byrokracie není třídou⁵). Tuto revoluci pak charakterizuje jako „antibyrokratickou revoluci“. Jejím smyslem „je odejmout politickou moc byrokratickému centru a ustavit vládu (tj. instituce politické moci) pracujících a všech občanů“ (s. 229). Může ji předcházet ještě tendence k technokratickému řízení společnosti (jak se prosazovala v roce 1968), tu je ale ovšem podle Uhla třeba odmítnout právě ve prospěch samosprávného modelu společnosti. Zdůvodňuje to tím, že technokratická tendence jen nahrazuje státní byrokracii byrokracií ředitelů a manažerů, ale nedemokratizuje společnost.⁶ Právě demokratizace společnosti je však pro Uhla jedním z hlavních úkolů a předpokladů dalšího rozvoje. Může mít v zásadě dvě formy: parlamentní a samosprávnou (s. 252). Parlamentní demokracie přitom není cílem. Její dosažení by však podle něj mohlo stačit k odstranění „byrokratické diktatury“. (Právě to se koneckonců po roce 1989 historicky stalo.)

Žádoucí je pro Uhla takový vývoj, v němž bude docházet k oslabování nepřímé demokracie a k posilování demokracie přímé, a tedy vytváření orgánů společenské samosprávy na všech úrovních společnosti. Samosprávnou demokracii chápe Uhl především jako „výrobní demokracii“ (s. 266), která je pro něj „páteří samosprávného systému“ (s. 281). Zásadním principem je, aby pracující lidé měli „právo svobodně nakládat s výrobními prostředky, s nimiž pracují, a s výrobky, které vyrábějí“ (s. 267). Klíčovou roli v tomto uspořádání pak mají sehrát tzv. „rady pracujících“.

⁴ Stránky v závorkách odkazují k recenzované publikaci.

⁵ „Protože neuznáváme byrokracii za společenskou třídu (ale za vládnoucí vrstvu), nepřiznáváme antibyrokratické revoluci charakter klasické sociální revoluce. Hovoříme o ní jako o revoluci politické“ (s. 229). Viz též, s. 522 aj.

⁶ Vztahem mezi technokratickou a samosprávnou koncepcí v období pražského jara se podrobně zabývá zde: Petr Kužel, „Pražské jaro: boj o rady pracujících, společenskou samosprávu a ekonomickou demokracii“, in *Pražské jaro. Logika nového světa*, ed. Michael Hauser (Praha: Filosofía, 2022), s. 71–143.

Samospráva se však nemá omezit pouze na sféru výrobní, ale jde o to, aby se samosprávné snahy „staly středisky politické moci, středisky dalšího rozdrobování (sestupu) této moci, středisky nejrůznějších lidových iniciativ“ (s. 394). V „Programu společenské samosprávy“ Uhl poměrně detailně řeší jejich pravomoci a jejich fungování. Zmiňuje jen, že v souvislosti s rozvojem samosprávy má také podle Uhla docházet k postupnému odumírání státu jakožto instituce, která stojí *nad* společností a na jejíž chod nemají lidé prakticky žádný (či jen formální) vliv.⁷

Se zrušením státu by pak také mělo podle Uhla docházet ke zrušení státní armády a profesionální policie (s. 269, s. 286 aj.). Mělo by dojít i k „demokratizaci práva“ (s. 312) a demokratizace by měla zasáhnout i soudnictví (s. 272, s. 316). O „právních normách (ustanoveních smluv či zákonů) [by] rozhodoval co největší počet občanů“ (s. 312). Ač mi je koncepce samosprávné společnosti rovněž blízká, některá navržená opatření jsou dle mého názoru daleko toho, abychom je mohli nazvat realistickými, a mnohdy je otázka, zda by byly vůbec žádoucí. Uhl sám však koneckonců uvádí, že konkrétní způsob řešení té či oné otázky se bude odvíjet od konkrétní situace a konkrétních společenských problémů, které budou během vznikání samosprávy vznikat.

Kritika parlamentarismu

Samosprávný model Uhl chápal jako překonání parlamentarismu, který si na rozdíl od řady jiných disidentů nijak neidealizoval a nepovažoval jej za nepřekročitelný horizont společenské emancipace. Právě tato odhodlaná kritika parlamentarismu (ve prospěch společenské samosprávy) se mi jevila být jedním z velmi osvěžujících momentů jeho textů. Osvěžujících momentů za situace, kdy současná levice dále než na horizont liberální demokracie nevidí a jiné než liberální požadavky prakticky neklade. Fetišizace nepřímé demokracie, která se podle Uhla začala na levici výrazněji projevovat již v sedmdesátých letech – jako kdyby žádná jiná demokracie neexistovala a jako by k parlamentarismu neexistovala žádná jiná alternativa (s. 542) –, představuje podle Uhla „ústup“. Tento podle něj „ústup z levicových pozic má však své hlubší příčiny“. Tyto příčiny spočívají ve „ztrátě víry v lepší perspektivy lidstva vůbec“ (s. 543). Dodejme, že tato ztráta perspektivy dusí dnes levici ještě více než tehdy a ona paralyzující „levicová melancholie“ se stala na levici obecně a hluboce sdíleným pocitem.⁸

Kritiku parlamentarismu Uhl zdůvodňuje zhruba takto: Parlamentarismus „konzervuje třídní rozvrstvení společnosti“, a „vyvolává iluze o účasti na správě společnosti: přičemž voliče fakticky této účasti zbavuje“ (s. 253). „Dává pracujícím iluzi, že se účastní společenského rozhodování tím, že jim umožňuje jednou za čtyři nebo pět let hlasovat o tom, kteří politikové nebo které frakce buržoazie za ně budou další období rozhodo-

⁷ Stát podle Uhla bude „přežívat tak dlouho, dokud nebudou státní instituce, jež se dnes zabývají potřebnými úkoly, nahrazeny organizacemi samotných pracujících a jejich institucemi“ (s. 307).

⁸ Viz nedávné číslo časopisu A2 Levicová melancholie. A2. *Kulturní čtrnáctideník* 18, č. 12 (2022). Intelektualizace této melancholie nijak neumenšuje její tíživé dopady. Spíše naopak.

vat.“ (S. 252) Tato forma demokracie se přitom podle Uhla již stává „anachronismem a brzdou“ (s. 255), a je proto třeba ji překonat samosprávnou formou demokracie, kdy se „politické strany v klasickém slova smyslu“ stanou nepotřebnými (s. 265).

Jednoznačně a co nejenergičtěji se stavíme proti názoru, že budoucí politické uspořádání v naší zemi by mělo být charakterizováno vzájemným soupeřením politických stran, které by usilovaly v konkurenčním politickém boji (například pomocí voleb) o převzetí moci, a které by tuto moc posléze vykonávaly v koaličních seskupeních nebo samostatně. Poslanci by opět byli odpovědní vedení svých stran, nepočetné skupiny politiků by opět rozhodovaly za obyvatelstvo. (S. 262)

Je zajímavé zdůraznit, že ačkoli Uhl pochopitelně uznává, že Západ je demokratičtější než země východního bloku, přesto probouzet tuto samosprávnou vyšší formu demokracie bude podle něj snazší právě v zemích Východu, jelikož

země sovětského bloku jsou v tomto smyslu na historicky vyšší úrovni společenského vývoje než buržoazní společnost, [takže] soudíme, že právě demokracie má v našich zemích perspektivy, které nebudou zatěžovány společensky nákladným třídním bojem. V zemích sovětského bloku je situace pro nastolení demokracie pro pracující příznivější, než je tomu v ostatních částech světa. Brání tomu pouze pevný, ale křehký krunýř byrokratické totality. (S. 251–252)

Charta 77

Z dnešního pohledu se mě osobně zdály být čtenářsky nejzajímavější texty z druhé části knihy, tedy texty většinou polemizující s různými dokumenty Charty 77. Tento oddíl začíná „Dopisem západoevropské levici“. Uhl v něm vysvětluje zejména to, jaký význam a roli má v tehdejších podmínkách boj za lidská práva. Pro Uhla v daných společenských podmínkách představuje tento boj především významný mobilizační faktor pro jím prosazovanou revoluci. Dobře si uvědomuje, že v diktatuře žádných práv dosáhnout z definice nelze, bylo by podle něj naivní si myslet opak.⁹ Jako marxista také chápe, že „rozvoj první fáze komunistické společnosti, zvané socialismem, musí poskytnout všem členům společnosti více práv a svobod, než jim může zajistit i ta nejlepší buržoazní demokracie. To je přece společný názor nás všech, marxistů a socialistických revolucionářů.“ (S. 344)

Co se týče kapitalistických států, považuje tak za iluzi, že „by se člověk a společnost mohli emancipovat postupnou demokratizací buržoazní společnosti, zachováváním kapitalistických výrobních vztahů či jejich postupným odstraňováním“ (s. 344).

⁹ „Hnutí, které by uvěřilo v uskutečnitelnost takového dialogu a soustředilo své síly k jeho dosažení, považujíc jej za hlavní nebo dokonce jediný prostředek, by brzy ztratilo dech a zplanělo.“ (S. 368) Plné dosažení lidských práv může být umožněno až v systému společenské samosprávy (s. 369).

Ve státním socialismu má však boj za lidská práva funkci zcela jinou, neboť „veřejně požadování demokratických svobod a občanských práv, jakkoli nejsou tato práva a tyto svobody v diktaturách dosažitelné, mobilizuje dělnickou třídu a další vrstvy pracujících [...] Hnutí za občanská práva je jednou z cest, které vedou k revoluci.“ (S. 345) V boji za lidská a občanská práva tedy spatřoval především mobilizační aspekt a v Chartě 77 viděl její revoluční „neformální avantgardu“ (s. 231).¹⁰ „Je to cesta, jak mobilizovat pro socialistický boj.“ (S. 370)

Stejně tak ony nabídky režimu k vzájemnému dialogu s režimem (o nichž bylo, jak Uhl již v té době píše, předem jasné, že nebudou přijaty) měly být především prostředkem mobilizace. Nikoli projevem názoru, že by bylo možné dosáhnout uznání občanských a lidských práv bez změny systému.

Zajímavým způsobem Uhl také reaguje i na text Václava Bendy „Paralelní polis“, který pojednává o alternativních společnostech existujících nezávisle na státní moci, jejich měřítkách a ideologii. Tento koncept je dodnes v různých obměnách živý zejména v řadě anarchistických skupin, ekologických komun apod. Uhl podobně jako v případě boje za lidská práva, rozlišuje, jaký význam a společenskou funkci může mít taková strategie v podmínkách státního socialismu a v podmínkách kapitalismu.

V podmínkách státního socialismu mají alternativní společnosti, která se rozvíjejí nezávisle na oficiální moci, podle Uhla potenciál stát se zárodkem „budoucího antikapitalistického revolučního procesu“ a nadějí, že tento proces „nebude ochromen byrokratickou degenerací“ (s. 396). Zatímco však v podmínkách „byrokratické diktatury“ „jakýkoli projev, který není pod byrokratickou kontrolou“ (s. 396), má subversivní, či dokonce revoluční potenciál,¹¹ zcela jinak tomu je podle Uhla v podmínkách liberálního kapitalismu, který „alternativní ghetta dobře snáší“. V těchto podmínkách jsou pak alternativní společnosti jen „paralelními organismy“, které „běží rovnoběžně s politickou a hospodářskou mocí, nijak se jí nedotýkajíce“ (s. 397), a nemají tedy – dodejme – ani žádný revoluční či subversivní charakter.

V dalších textech se mj. objevuje kritika mluvčích Charty, když vyjadřují podporu Ronaldu Reaganovi. Kritika militarismu, imperialismu – sovětského, ale i například amerického –, podpora národně-osvobozených bojů či pomoc třetímu světu jsou ostatně pilíře, na nichž stálo Uhlovo politické myšlení již od šedesátých let.

¹⁰ „Já například jsem spatřoval v událostech ze začátku roku 1977 obdobu, ne-li únorové revoluce roku 1917, tedy aspoň revolučního roku 1905. Nad paralelou mezi Chartou 77, vyhlášující svou nezávislost na baťuškoví-státu, a mezi bolševiky, stavícími se do čela lidové nespokojenosti s carismem, mi přímo plesalo srdce. Cítil jsem jasně, že pokračuji v boji za tytéž ideály, za něž bojovali ruští soudruzi. Myslím ale, že mé pocity nesdílelo příliš mnoho signatářů.“ (S. 453)

¹¹ „V podmínkách byrokratické diktatury spatřuji tedy revoluční avantgardu společnosti v alternativních společnostech nezávislých na státu.“ (S. 403)

Kriticky se také vymezuje vůči neslavně slavnému dokumentu Charty „Právo na dějiny“, které v něm budí obavy, že „Charty je zneužíváno jako náboženské, přesněji řečeno, katolické tribuny“ (s. 411) a že autoři tohoto textu „vystupují zcela otevřeně a na mnoha místech proti marxistické historiografii a marxismu“ (s. 424), přičemž „ta část útoků, vedená proti marxismu, je pak zvláště zákeřná“ (s. 429). Uhl zdůrazňuje, že katolíci jsou v Chartě v menšině,¹² jejich stanovisko není stanoviskem celé Charty a připomíná autorům skutečnost – kterou je ostatně třeba připomínat i dnes (kdy to z některých vyjádření vypadá, jako kdyby proti minulému režimu bojovala snad jen pravice) – že „Chartu 77 zakládali – vedle stoupců dalších názorových proudů nebo lidí různých vyznání – i marxisté, kteří od počátku po celou dobu její existence v ní hrají roli velmi významnou“ (s. 426).

Publikování textu „Právo na dějiny“ spustilo ostatně velmi ostrou a poměrně rozsáhlou kritiku Charty a začala se kriticky diskutovat otázka její demokratičnosti.¹³ Uhl v této souvislosti upozorňuje, že „rozhodování je i nadále nedemokratické“ (s. 446),¹⁴ že se setkáváme s porušováním vnitřních pravidel Charty a „překračováním mezi Charty“ a že se také vytváří „vědomí, či podvědomí, výlučnosti chartovní elity, jisté nobility mluvčovského řádu“. Je proto třeba „narušit onu nedobrou atmosféru autoritářství okolo ‚jádra Charty‘ a jejich mluvčích“ (s. 447).

Podobně laděná kritika se pak objevuje v dalším Uhlově textu „K dopisu Michailu Gorbačovovi“. Uhl zde protestuje proti těm snahám politizovat Chartu, jelikož tato politizace je podle něj v rozporu se základním prohlášením. Reformistická pozice, která se v dokumentech předkládá jako názor celé Charty 77, má ve svých důsledcích podle Uhla „likvidátorský rozbíječský charakter“ (s. 473). Jakožto odpůrce reformovatelnosti sovětského politického systému je Uhl rovněž odpůrcem jeho pouhé liberalizace. Právě k této liberalizaci podle Uhla však některá prohlášení Charty 77 tendují, a mělo-li by to pokračovat, nemohla by se podle něj část Charty s Chartou již více identifikovat. Uhl to sám za sebe říká zcela otevřeně, když píše: „Nikdy bych nevstoupil do organizace či

¹² Srov. též. „[...] odhaduji, že asi patnáct až dvacet procent signatářů se hlásí ke katolicismu, cca deset procent k dalším církvím či věrám, přičemž neokonzervativců nebo těch, kdož s nimi sympatizují nebo k nim inklinují, je hrstka. A ani to nejsou katolíci.“ (S. 454)

¹³ To vedlo ke vzniku tzv. „Dopisu 40 signatářů Charty 77“ sepsaného Františkem Stárkem ve spolupráci s Egonem Bondym. Jako autor dopisu je však uveden pouze Stárek. Tento dopis se stal mj. předmětem tzv. druhého fóra Charty 77. Bondy vzpomíná, že zde on a Uhl „stáli jako Hus před koncilem“. Podle Bondyho „většina ‚prostých‘ signatářů se cítila často desorientována např. různými ‚prohlášeními‘ vydávanými jakoby jejich jménem“. Rozbuškou byl právě text „Právo na dějiny“. Viz Egon Bondy, *Bezejmenná* (Praha: Akropolis, 2019), s. 144–147.

¹⁴ „Chápeme-li demokracii jako soustavu organizačních principů, umožňujících skutečné prosazení vůle většiny, je nutno uznat, že Charta jako ne-organizace, disponující jen minimem pravidel, není demokraticky uspořádána.“ (S. 452) „[...] demokracie v Chartě je ve psí, aspoň pokud jde o demokratické uspořádání a chod Charty.“ (S. 497)

hnutí, které by mělo takováto politická hesla, a kdyby se k takovým heslům rozhodlo později, musel bych takové hnutí opustit.“ (S. 477)

Ostrou kritiku také Uhl projevuje vůči právu podnikat, tak jak jej formuluje například manifest Hnutí za občanskou svobodu, tedy „vůči podnikání, založeném na vykořisťování cizí práce“. Tento odpor je podle něj „zdůvodnitelný nejen socialistickým přesvědčením, nýbrž všeobecně rozšířenou koncepcí lidských práv“ (s. 550). A je to právě tento „odpor proti pracovně právnímu vztahu zaměstnavatel-zaměstnanec, tak jak ho známe v jeho celistvosti z kapitalistického hospodářství či z pohledu řadového zaměstnance z dnešního Československa“, který by podle Uhla neměli „socialisté nikdy vzdát“ (s. 551). Právo podnikat by tak nikdy nemělo být založeno „na právu podnikat s výsledky cizí práce“. Podnikání, které nepoužívá cizí pracovní síly, by však podle Uhla nemělo být přímo zakázáno, nicméně Uhl uvádí, že bude vždy „působit na své spoluobčany, aby tento způsob společenského uplatnění a postupu zavrhl“ (s. 289).

Ze zpětného pohledu není bez zajímavosti si povšimnout, jak moc Petr Uhl věřil, že k trvalé (či přinejmenším dlouhodobé) obnově parlamentarismu, či dokonce restaurace kapitalismu, nemůže po svržení „byrokratické diktatury“ dojít. Dokonce za málo pravděpodobné považuje, že v době, kdy dojde ke svržení tehdejšího režimu, bude vůbec ještě v západní Evropě kapitalismus existovat: „Jsme přesvědčeni, že pracující nedopustí takovýto vývoj [restauraci kapitalismu], který by byl navíc myslitelný jen tehdy, kdyby se Československo – samo nebo s dalšími zeměmi – vymanilo ze sféry sovětského bloku a současně přetrvával v západní Evropě kapitalistický výrobní způsob, což je málo pravděpodobné.“ (S. 296)

Restauraci kapitalismu v ČSSR považuje prakticky za nemožnou: „Za zcela nemožný považujeme přechod moci do rukou bývalých kapitalistů, kteří nemají ve společnosti vliv, postupně vymírají a k výrobním prostředkům, vytvořeným drtivou většinou v posledních třiceti letech, nemají žádný vztah.“ (S. 249) Přesto i o této eventualitě uvažuje, byť onen „perspektivní výprodej československého národního hospodářství a jeho ‚začlenění‘ do ekonomického systému západní Evropy“, nehodnotí pochopitelně nijak kladně:

Bylo by naprosto iluzorní spoléhat se na pomoc ze západní Evropy, pokud by tam přetrvávaly buržoazně liberální režimy. Taková pomoc by totiž byla vázána na pronikání monopolního kapitálu do našich zemí, na četné politické podmínky a na přebudování československé ekonomiky v podstatě podle buržoazního vzoru. Je jasné, že by to revoluci nejen ohrozilo, ale že by s největší pravděpodobností došlo k restauraci kapitalismu (s dosavadním politickým a hospodářským ‚vylastněním‘ pracujících a se vznikem nové, vládnoucí společenské skupiny) nebo k obdobnému technokratickému vývoji. Československá revoluce má naději jen tehdy, jestliže buď revoluční proces vzplane téměř současně v několika zemích sovětského bloku (a pak se k tomu druží i naděje vojenského rázu), nebo jestliže bude probíhat v rámci sociální revoluce západoevropské (a SSSR bude už příliš slab, aby zasáhl). (S. 300)

Závěr

V předkládané knize se podařilo uspořádat základní texty Petra Uhla z let 1968–1989, které umožňují nahlédnout do jeho politického myšlení. Tyto texty se vyznačují jasností a nekompromisností v principech. Jsou především cenným dokumentem doby. Kniha dává nahlédnout do diskusí v tehdejšímu disentu a ukazuje, že tehdejší disent byl politicky daleko rozmanitější, než jak dnes bývá často prezentován. Levicový disent, který by někteří novodobí historici zřejmě nejraději z historické paměti zcela vymazali, sehrával v boji s „byrokratickou diktaturou“ zcela nezastupitelnou roli. Petr Uhl a řada dalších je toho dobrým příkladem. Na Petru Uhlovi je zároveň cenné, že navzdory tomu, že na něj represe tehdejšího režimu dopadly v období normalizace zřejmě nejvíce ze všech, neztratil soudnost a nepřiklonil se – na rozdíl právě od některých současných autorů – k primitivnímu a nerefektovanému antikomunismu. Uvědomuje si na rozdíl od nich, že povaha minulého režimu nemá nic společného s marxismem.¹⁵ A zatímco někteří, byť mají výhodu více než třicetiletého dostupu, bijí na poplach před každým, kdo má kritické výhrady k paradigmatu totalitarismu, Petr Uhl na přelomu roku 1985–1986 po devíti letech kriminálu píše na adresu zastánců totalitarismu toto:

Černobílé vidění světa, označování socioekonomického a politického systému, v němž žijeme, za ‚totalitarismus‘, za (případně absolutní) zlo, za dílo ďáblovo: to vše sice může posilovat, jak jsem již řekl, bojovou náladu mnohých odpůrců režimu, ale může se také jako každý fanatismus vymstít. [...] Plodí nenávisť a zatemňuje rozum. (S. 514)

Vydání výboru textů Petra Uhla, který záslužně připravil Matěj Mětelec, by mohlo být jedním z léků proti tomuto „zatemnění rozumu“.

Petr Kužel

¹⁵ „Marxismus je v této zemi potlačovaným a možná dokonce nejpřekrucovanějším politicko-filosofickým směrem.“ (S. 491–492) „[...] žádné jiné učení nebylo snad tolik zneužito jako toto.“ (S. 67). „[...] proletářská ideologie byla zneužita, zbyl z ní jen název.“ (S. 163)